

ÇANAKKALE İLİ BİGA İLÇESİ'NDEKİ POMAK EL DOKUMALARI

FATMA NUR BAŞARAN*

Genellikle sentetik ipliklerle ve bezayağı tekniğinde, canlı renklerde ve çizgili-kareli desenlerde üretilen Pomak el dokumaları çeşitli kullanım alanlarında değerlendirilmektedir.

Pomak el dokumalarının, bugün genellikle sentetik ipliklerle üretildiği görülmektedir. Sentetik iplikler istenilen renklerde temin edilebildiğinden yörede ayrıca boyama işlemi yapılmamaktadır. İki gücü ve iki ayaklı kamçı-sız tezgâh kullanıldığından, sadece bezayağı tipinde dokumalar elde edilmekte; üretilen dokumalar daha çok yaygı, giysi ve çeşitli yerlerde süsleyici unsur olarak örtü niteliğinde değerlendirilmektedir. Kullanım yerine uygun ölçülerde üretilen dokumalar, çoğunlukla kırmızı, pembe ve bunun gibi canlı renklerle, yatay-dikey çizgili ve ekose desenli olarak üretilmektedirler.

Anadolu Türkleri'nin çok farklı zamanlarda, farklı yollardan göç ettiklerini biliyoruz; 1600 yıldır Asya'dan Batı'ya göçen Türk soylu halklardan Karadeniz'in kuzeyini izleyenler Doğu Avrupa'ya ulaştılar. Atilla döneminde Kun, Kuman ve Peçenekler'in bugünkü Macaristan, Romanya ve Polonya'ya yerleşip kaldığını biliyoruz. Türklüklerine ait izleri dilleri de dahil olmak üzere aradıkça bulabildiğimiz topluluklardan biri de Pomak'lardır.¹

Bulgaristan'dan göç ederek Çanakkale ilinin Biga ilçesi dağlık kesimlerine yerleşen Pomak Türkleri; miladi 916'dan itibaren² Orta Asya'dan ayrılarak Ukrayna, Romanya üzerinden Balkanlar'a gelen Kuman Türkleri'dir. Balkanlar'da yaşadıkları bölgelerde yardımcı anlamına gelen "Pomagaç" adını almışlar ve zamanla bu sözcük "Pomak" şekline dönüşmüştür.³ Pomaklar, bu göçleri sırasında kültürlerini, dillerini, geleneklerini ve dokumacılık gibi el sanatlarını da gerek Bulgaristan, gerekse Türkiye'de yerleştikleri bölgelerde yaşatmışlardır.

* Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi El Sanatları Eğitimi Bölümü Öğretim Görevlisi.

¹ M. Kafalı, *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, AKM Yayınları, Ankara 1999; S.Tural, *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*, AKM Yayınları, Ankara 1998.

² A. Aydınlı, *Batı Trakya Faciasının İçyüzü*, İstanbul 1971, s. 22.

³ H. Memişoğlu, *Pomak Türklerinin Tarihli Geçmişinden Sayfalar*, Ankara 1991, s. 14.

Günümüzde Biga çevresi Pomak köylerinde (Işıkelî, Kaynarca, İlicabaşı, Elmalı vb.) üretilen el dokumaları; hammaddelerine, boyutlarına, tiplerine, örgü tekniklerine, renk ve desenlerine göre çeşitlenmekte ve bu özellikler doğrultusunda kullanım alanı bulmaktadırlar.

Pomak el dokumalarının kullanılan hammadde yönü incelendiğinde, eski örneklerinde yün, kıl ve pamuk ipliğinin yoğun şekilde kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Pomaklar'ın özellikle elbiselik kumaşlar, çeşitli örtü ve yer yaygılarında yün ve yapağı kullandıkları dikkat çekmektedir. Yün tarandıktan sonra eğirme işleminde "öreke"den yararlanılmakta ve bu araca Pomakça "furka" adı verilmektedir.

Diğer yandan boyamaya karşı oldukça elverişli, ıslaklığa, sürtünmeye ve aşınmalara karşı dayanıklı olan pamuk lifleri; yaş mukavemetinin fazlalığından yıkanmaya dayanıklı olması, hijyenik özelliği, nem tutabilme yeteğininin yüksekliği gibi nedenlerden dolayı özellikle giyim sektöründe vazgeçilmez bir tekstil hammaddesidir.⁴ Pomak köylerinde pamuk bugün çözgü ipliği olarak kullanıldığı gibi bazı dokumaların özelliğine göre atkı ipliği olarak da uygulanmaktadır.

Sentetik iplik kullanımının ise yörede oldukça yaygın olduğu görülmektedir. Sentetik iplikler; esnekliğinin doğal liflerden fazla, nem çekme özelliği düşük, hafif, çürümeye, asit ve alkalilere karşı dayanıklı, kolay temizlenme ve çabuk kuruma, güve gibi haşerelerden doğal lifler kadar zarar görmeme gibi olumlu özelliklere sahip bulunmasından dolayı Pomak el dokumalarında da atkı ve desenlerde, bazılarında ise çözgü iplikleriyle birlikte tüm yüzeyde kullanılmaktadır. Günümüzde Pomak el dokumalarında kullanımı kolay ve ucuz olmasından dolayı tercih edilen sentetik iplikler, istenilen renklerde ilçe merkezinden temin edilebilmektedir.

Yörede, pamuk veya yün çözgü üzerine keçi kılıyla yapılan dokumalar, sıcak tutması yüzünden genellikle "kepenek" ve "yer yaygısı" olarak kullanılmaktadır. Yün ile aba türünde kumaşlar da elde edilmekte, siyaha boyanarak giysilerde; kaba yünlüler ise yaygı olarak değerlendirilmektedir (Resim 1).

Son yıllarda sentetik ipliklerle üretilen dokumalar, giysi, örtü, yaygı vb. olarak değerlendirilmektedir. Bu dokumaların bazılarında –özelliği gereği– pamuk ipliğinin, çözgü olarak veya renkli atkı sıralarında bölümler halinde kullanıldığı görülmektedir (Resim 2). Yün dokumalar ise günümüzde sipariş veya ihtiyaca göre yapılmaktadır.

Desenli veya desensiz olarak üretilen Pomak el dokumalarının desenli çeşitleri, dikey çizgili, yatay çizgili veya bu çizgilerin kesişmesinden oluşan üçgen, dörtgen vb. geometrik desenler olmak üzere üç grupta incelenebilir. Her üç grup desende de bezayağı dokuma tekniği yoğun şekilde kullanılmaktadır.

Boyuna çizgili desenler aynı genişlikteki dikey çizgilerin belli aralıklarla yan yana sıralanmasından oluşan desenler olabildiği gibi; farklı genişlikteki dikey çizgilerin belli aralıklarla yan yana sıralanmasından da oluşabilmektedir (Resim 3).

Yatay çizgili desenlerde aynı veya farklı genişlikteki yatay çizgilerin belli aralıklarla üst üste sıralanması ile elde edilmektedir. Kumaş yüzeyinde gerek dikey gerek yatay çizgilerin yer aldığı dokumalar, genellikle *seccâde*, *cacala*, *yolluk*, *başörtüsü* (karpa), *entari* ve elbiselik kumaşlarda kullanılmaktadır.

Pomak dokumalarında ekose desenler, belirli bir düzende hazırlanan renkli çözgü iplikleri üzerine, yine belli renk düzeni içinde atkı ipliklerinin sıralanması ile oluşturulmaktadır. Çözgüde karışık, atkıda ise basit renk düzenlemesi yapılarak birçok değişik görünüm elde edilebilir. Ekose desenli kumaşlar genellikle yer yaygısı, yastık, sofrası, heybe, önlük, yatak ve yüklük örtüsü vb. yerlerde kullanılmaktadır (Resim 4).

Pomak el dokumalarının enleri en çok 100 cm. olmakla beraber, daha çok 40-75 cm. genişliğinde dokumalar yapılmaktadır. Dokumaların boyları ise istenilen ürünün kullanım yeri ve özelliğine göre değişebilmektedir. Yatak örtüsü gibi geniş yüzeyler gerektiren ürünler, yan yana getirilen aynı uzunluktaki dokumaların dikilmesiyle oluşturulmaktadır. Böylece geniş örtüler, ortadan dikişli olarak hazırlanmakta, bu işlem de elde ve özenle yapılmaktadır.

Pastel renklere rastlanmayan Pomak el dokumalarının gerek çözgü iplikleri, gerek atkı sıralarında oldukça çok sayıda canlı renk kullanılmaktadır. Dokumaların en ağırlıklı renkleri, kırmızı ve pembe dir. Bunların dışında mor, mavi, yeşil, sarı, bordo, kahverengi, siyah, beyaz ve lacivert gibi renkler kullanılmaktadır. Bazı dokuma örneklerinde simli iplikler de görülmekte (Resim 5); renkli iplikler dokuma sırasında uygulandığı gibi, genç kız kıyafetinin süslenmesinde de yer almaktadır.

Son yıllarda genellikle sentetik ipliklerle üretilen Pomak el dokumaları, tezgâh özelliklerinden dolayı bezayağı tekniğinde çoğunlukla 40-75 cm. eninde dokunmaktadır. Renkleri oldukça canlı tonlarda olan dokumalar bugün ne yazık ki üretimin uzun, zor ve pahalıya mal olması, yeni ve modern alanlara yönelmesiyle kullanım alanlarının ve talebin azalması gibi nedenlerden dolayı eskisi kadar çok üretilmemekte ve yok olma aşamasına gelmektedir.

KAYNAKÇA

AYDINLI, AHMET, *Batı Trakya Faciasının İçyüzü*, İstanbul 1971.

DÖLEN, EMRE, *Tekstil Tarihi*, Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, 92/1, İstanbul 1992.

KAFALI, MUSTAFA, *Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1999.

KAFA, F. Y. YAZICIOĞLU, *Lif Teknolojisi*, Seçkin Ofset Matbaacılık, Ankara 1992.

MEMİŞOĞLU, HÜSEYİN, *Pomak Türklerinin Tarihi Geçmişinden Sayfalar*, Ankara 1991.

TURAL, SADIK, *Tarihten Destana Akan Duyarlılık*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2. basım, Ankara 1998.